

*Livija Kroflin*⁵⁹

OSOBE S INVALIDITETOM I UNIMA

Pregledni rad / Review paper

UDK: 615.8:792.97

DOI: <https://doi.org/10.59014/ZRJJ1931>

Sažetak

UNIMA je svjetska lutkarska udruga koja okuplja ljude sa svih kontinenata koji se na bilo koji način bave lutkarstvom. Radna povjerenstva imaju različite zadatke, a jedno od povjerenstava zove se „Lutka u obrazovanju, razvoju i terapiji“, dakle sam naziv govori čime se bavi. Lutka je prepoznata kao izuzetno korisno pomagalo u sva tri područja. Rad daje pregled aktivnosti članova povjerenstva i drugih stručnjaka i praktičara koji se bave lutkom u terapiji, neovisno o tome o tome je li riječ o psihičkim traumama ili o fizičkom invaliditetu. Lutkarske aktivnosti pomažu u društvenoj inkluziji, lutka olakšava pristup adolescentima i odraslima u kaznenim institucijama, na razne načine funkcionira kao terapeutsko sredstvo, može stimulirati i povezati se s odraslima koji boluju od različitih oblika demencije, olakšava pristup autističnoj djeci kojima pomaže u razvoju kreativnosti, koncentraciji i razvoju samopouzdanja, rad s lutkom razvija, odnosno popravlja motoriku... Knjige koje to povjerenstvo izdaje i seminari koje će provoditi namijenjeni su svima koje zanima uporaba lutke u izvankazališnom kontekstu – znanstvenicima, odgajateljima, učiteljima, dramskim pedagogima, psiholozima, pedagogima, psihoterapeutima, logopedima, socijalnim radnicima, nastavnicima i studentima onih fakulteta koji ih pripremaju za spomenute struke, ali i kazališnim umjetnicima koji se bave primijenjenim kazalištem.

Ključne riječi: povjerenstvo „Lutka u obrazovanju, razvoju i terapiji“, lutka, lutkoterapija, primijenjeno lutkarstvo, UNIMA

⁵⁹ Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, livijakroflin@gmail.com

Uvod

Najstarija kazališna organizacija u svijetu osnovana je 1929. godine u Pragu. Zove se UNIMA, što je kratica od francuskog naziva *Union Internationale de la Marionnette*. Riječ je dakle o svjetskoj lutkarskoj udruzi. Danas je doista u punom smislu svjetska udruga jer okuplja ljude sa svih kontinenata širom svijeta koji se bave lutkarstvom, i to ne samo kazalištem lutaka nego i primijenjenim lutkarstvom.

Unutar UNIMA-e djeluju različita povjerenstva, svako sa svojim djelokrugom rada, a jedno od njih zove se „Lutka u obrazovanju, razvoju i terapiji“. Sam naziv tog povjerenstva govori čime se bavi. U ovom se radu želi dati barem kratak pregled aktivnosti članova povjerenstva koje se bavi jednim područjem: uporabom lutke u terapiji. Lutkoterapija je još prilično nova disciplina, ali postaje sve popularnija, osobito u Sjevernoj i Južnoj Americi i Aziji, zapravo i širom svijeta. Lutkari su izlazili na teren i pomagali nakon ratova, cunamija, potresa i drugih katastrofa i traumatičnih događaja. Idu u bolnice, zatvore, popravne domove, domove za stare i nemoćne... Lutkoterapija se pokazuje jednako uspješnom u radu s ljudima svake dobi, od najmanje djece do onih najstarijih. Članovi navedenog povjerenstva⁶⁰ pišu stručne članke i knjige, organiziraju seminare i *webinare* namijenjene svima koje zanima uporaba lutke u izvankazališnom kontekstu – znanstvenicima, odgajateljima, učiteljima, dramskim pedagogima, psiholozima, pedagogima, psihoterapeutima, logopedima, socijalnim radnicima, nastavnicima i studentima onih fakulteta koji ih pripremaju za spomenute struke, ali i kazališnim umjetnicima koji se bave primijenjenim kazalištem.

Navest ćemo samo nekoliko primjera.⁶¹

60 Ima ih doslovce iz cijelog svijeta – iz Argentine, Australije, Belgije, Brazila, Čilea, Hrvatske, Indije, Italije, Mađarske, Meksika, Nizozemske, Njemačke, Rusije, SAD-a, Slovenije, Švedske, Ujedinjenog Kraljevstva, Urugvaja.

61 Više o radu Povjerenstva vidi na stranici: <https://www.unima.org/en/commission/education-development-and-therapy/>

Na stranici je objavljen i imenik znanstvenika i praktičara koji se služe lutkom u obrazovanju, razvoju i terapiji, a mogu se i besplatno preuzeti knjige koje je Povjerenstvo dosad izdalo.

Matteo Corbucci i projekt u kojem lutke pomažu u socijalnoj inkluziji (Corbucci, 2022)

Matteo Corbucci govori o projektu u okviru kojeg je provedeno dvadesetak radionica diljem Italije. Opći ciljevi projekta bili su sljedeći: promicanje kvalitetnog, pravednog i uključivog obrazovanja i mogućnosti učenja za sve te potpora socijalnom uključivanju, posebice osobama s invaliditetom i onima koji nisu samodostatni.

Corbucci opisuje reprezentativan primjer takve aktivnosti socijalnog uključivanja koja je rezultirala lutkarskom predstavom što su je postavile osobe s invaliditetom i bez invaliditeta u regiji Abruzzo, u središtu Italije. Corbucci svjedoči da su osobe bez invaliditeta vrlo pažljivo podržavale sudjelovanje osoba s invaliditetom u svakoj fazi projekta. Izjavili su kako ne primjećuju nikakav jaz i kako je važno da se svačiji doprinos razumije i cijeni. U tu svrhu stalno su mijenjali način rada kako bi se uistinu uključio svaki pojedini sudionik. Na kraju su svi potvrdili da su nešto naučili od drugih i da doista svatko od njih ima važne talente.

Obitelj da Silva i njihovo iskustvo s troje djece s poremećajem autističnog spektra (Da Silva, 2022)

Roberto Ferreira da Silva, Aparecida Oliveira da Silva i Ana Paula da Silva Freitas svjedoče o radu u svojoj udruzi *Origens* u Brazilu. Članovi udruge rade s osobama s invaliditetom učeći ih kako da izrađuju lutke i animiraju ih u predstavi. Tako potiču njihove motoričke i kognitivne sposobnosti i pridonose procesu njihove socijalizacije.

Slijedi primjer njihova korištenja lutkarstva u terapijskom tretmanu troje djece s poremećajem iz spektra autizma (PSA). Tijekom dvanaest seansi djeca su provodila niz aktivnosti kako bi se potaknula njihova kreativnost, koncentracija i samopouzdanje. Tijekom rada dolazile su do izražaja razne teškoće (strah od mraka, nerazumljiv govor, tjeskoba, nesposobnost fokusiranja, uznemirenost...), ali na kraju procesa rezultati su bili očiti.

Kasnije su roditelji izvijestili da je najmanja djevojčica, ona koja je tijekom aktivnosti pokazala najviše apatije, postala društvenija, da je počela grliti ljude i da su se odnosi djece s drugim ljudima poboljšali u obitelji i u školi. Starija sestra izgubila je strah od mraka kod kuće zbog svojih lutkarskih

iskustava, a kod najstarijeg dječaka smanjila se razina anksioznosti i on je pokazao interes za produbljivanje znanja o ovoj umjetnosti.

Juliet Lockhart i rad s djecom isključenom iz redovitog obrazovanja (Lockhart, 2022)

Juliet Lockhart sudjelovala je u projektu koji su provodili umjetnici u obrazovnom okruženju. Radila je sa skupinom dvanaestorice mladih u dobi od sedam do četrnaest godina koji su bili isključeni iz redovitog obrazovanja. Shvaćajući važnost pristupa usmjerenog na klijenta, kojim se klijentu omogućuje da ispriča svoju priču, na svoj način, a iz vlastitog iskustva poznavajući važnost procesa izrađivanja lutke koji je za nju, kako sama kaže, bio katarzičan, poseban je naglasak stavila upravo na izradu lutke.

Jedan je dječak napravio lutku koju je nazvao *Houseman* jer je predstavljala lik izrađen od cigle. Tako je mogao ponijeti svoju kuću sa sobom kad god je poželio ići u ribolov. Dječak je objasnio da *Houseman* voli pecati jer „tada nema ljude cijelo vrijeme u uhu“ (Lockhart, 2022, 57, prev. L. K.). *Houseman* i dječak imali su nekoliko zajedničkih karakteristika: bili su iste dobi, voljeli su ribolov i imali su potrebu biti sami. Lutka je to mogla bez problema. Kako je dječak objasnio: „Kad izrađujete lutku, možete ju napraviti kako god želite. Možete birati kako želite da izgleda i koliko želite da bude velika. Pretvarajući sebe u lutku, možete biti bilo što“ (isto).

Upravo je to bila glavna zamisao – djeca su izrađivala lutke kao produžetak sebe ili kao reprezentaciju sebe ili nekih aspekata sebe. Djeca su, kao i uvijek u lutkoterapiji, imala osjećaj da su zaštićena lutkom: za sve što je rečeno, odgovorna je lutka, a ne dijete samo. Odmak od samog sebe također olakšava sagledavanje nekih aspekata sebe i otkrivanje vlastitog unutarnjeg svijeta.

Karrie Marshall i lutkarstvo u skrbi za oboljele od demencije (Marshall, 2022)

Karrie Marshall svjedoči o dobroj praksi u terapijskom lutkarstvu za odrasle koji doživljavaju kognitivne promjene koje utječu na pamćenje,

komunikaciju i kognitivne funkcije. Poznato je da kreativna aktivnost može smanjiti stres i depresiju i poboljšati mentalno blagostanje. Uz glazbu i vizualne umjetnosti, lutkarstvo postaje važan medij kojim se može podržati identitet i poboljšati kvaliteta života oboljelih osoba. Sudionici radionice izrađivali su svoje lutke i svaka je lutka promijenila način na koji se ljudi percipiraju, što je u skrbi za osobe koje pate od demencije i u oporavku mentalnog zdravlja ključno za kvalitetnu podršku.

Karrie Marshall zaključuje da lutke mogu stimulirati, podržavati, tješiti i komunicirati bez obzira na kognitivne promjene. Lutkarstvo može omogućiti dublju svjesnost i razumijevanje sebe samih i drugih. Lutke imaju moć komuniciranja na razini duše, gotovo nesvjesno izražavajući naše unutarnje istine i bit naših iskustava. Ljudi se povezuju s nečim u sebi (sjećanjem, osjećajem ili željom) i izražavanjem toga povezuju se s ljudima oko sebe.

Larisa Telnova i lutkoterapija u kazneno-popravnim ustanovama u Rusiji (Telnova, 2022)

Zatvorenici čine jednu od najsloženijih skupina klijenata, posebice žene i adolescenti koji su u sukobu sa zakonom. Larisa Telnova govori o aktivnostima zatvorskih psihologa koji se sve više okreću kreativnom izražavanju svojih klijenata kao učinkovitim alatu za pokretanje tih procesa. Lutke (izrada i igranje njima) nude široke mogućnosti za kreativno izražavanje i samootkrivanje. Zadaća je stručnjaka pomoći osuđenim mladićima i djevojkama da upoznaju sebe, uđu u svijet odraslih i nakon puštanja na slobodu u potpunosti u njemu sudjeluju. Studije dokazuju smanjenje razine anksioznosti osuđenih djevojaka i njihovo povećano samopouzdanje, fleksibilnost u reagiranju na promjene situacije, kontrolu emocionalnih izljeva.

Svetlana Smirnova i metaforičke lutke u psihološkoj korekciji i psihoterapiji (Smirnova, 2022)

Svetlana Smirnova ima iskustvo rada s metaforičkom slikom lutke na seansama terapijske umjetnosti. Klijent najprije izradi lutku, a potom

slijedi analiza nastalog djela i umjetničko-terapijski i psihoterapeutski rad sa stvorenim proizvodom (metaforičkom lutkom).

Smirnova zaključuje kako metaforička lutka omogućuje primjenu korektivnog utjecaja na aspekte ponašanja osobe suočene s različitim psihičkim poteškoćama. Lutka iscjeljuje i inspirira klijenta aktivacijom resursa. To klijentu omogućuje da uskladi svoje psiho-emocionalno stanje i tako se nađe na putu „inspirativnog razvoja“ svojih sposobnosti samospoznaje i samoizražavanja. Lutkarska umjetnost ima jedinstvenu dinamiku i poseban ritam unutarnjeg emocionalnog života.

Tatjana Puškareva i Darja Agalcova i njihov društveno-kulturni projekt „Moja lutka i ja“ (Pushkareva i Agaltsova, 2022)

Puškareva i Agalcova iznose iskustva s dvadeset i pet kombiniranih (edukativnih, psiholoških i likovnih) radionica s različitim sudionicima (oko 250 osoba svih dobnih skupina, većinom žena) koje su se održavale tijekom četiri godine (2014. – 2018.).

Kombiniranu radionicu „Moja lutka i ja“ utemeljile su na principima i metodama *gestalt* pristupa i dijelom na analitičkoj psihologiji. Tijekom radionice sudionici su izrađivali „motanku“ – rusku narodnu krpenu lutku koja se pravi bez šavova. Napravljena lutka uvijek se pojavljuje kao verzija identiteta osobe. Većina sudionika zabilježila je pozitivne promjene u sebi nakon radionice: poboljšanje raspoloženja, stabilizaciju emocionalnih stanja, svijest o osobnim psihičkim reakcijama, prihvaćanje sebe, povećanje samopoštovanja.

Andrea Markovits i iscjeljivanje traumatičnog sjećanja u Čileu nakon diktature (Markovits, 2022)

Andrea Markovits iznosi vrlo zanimljiv primjer radionica sa žrtvama državnog terora i s obiteljima zatočenih i nestalih tijekom čileanske civilno-vojne diktature (1973. – 1990.). Voditelji radionica proučili su iskustva sudionika s mučenjem, državno političko nasilje, nekažnjavanje počinitelja zločinā i odsutnost istine i pravde u Čileu, koje se očituje u beskrajnim

sudskim postupcima koji traju već više od četrdeset godina. Grupno iskustvo rada s lutkama omogućilo je mnogim sudionicima da svoja traumatska iskustva prenesu na objekt na različite načine, što se nije moglo postići individualnom terapijom. Uspjeli su svoju bol smjestiti u materijal koji im je omogućio da preuzmu moć nad onim kako odsada žele razumjeti sebe, s tom boli.

Zaključak

Svi navedeni primjeri pokazuju uspješnost korištenja lutke u terapiji iako, naravno, ne postoji univerzalno sredstvo i ništa na svijetu ne vrijedi za sve ljude jednako.

Lutkarstvo se još uvijek uglavnom veže uz djecu, što je donekle razumljivo jer gotovo sva djeca prihvaćaju lutke bez zadržke. Kako se osvjedočio dječji terapeut Zlatko Bastašić, „vrlo malo djece može odoljeti lutkama kao mogućnosti novih istraživanja. U njihovu obliku i njihovoj raznovrsnosti spavaju, kako reče jedna djevojčica, mnoge priče, samo ih treba probuditi“ (Bastašić, 1988, 40).

Dijete se osjeća zaštićeno lutkom jer „lutka daje djetetu neku vrstu zaklona iza kojeg se ono može sakriti“ (Majaron, 2004, 77).

Osoba može preko lutke mnogo lakše izraziti svoje emocije, misli i probleme zahvaljujući njezinu svojstvu depersonalizacije. Cariad Astles kaže to ovako: „Lutke, iako mogu predstavljati likove, nisu ljudi; stoga uvijek postoji element depersonalizacije ili distance u njihovoj upotrebi“ (Astles, 2012, 67, prev. L. K.).

Matthew Bernier također ističe da su u igri lutkom sudionici često skloni ponašati se šašavo, ne obazirući se na uobičajene posljedice. Takvu igru sudionik vidi kao priliku da se izvuče bez posljedica iako čini nešto što inače u životu ne bi smio činiti jer bi posljedice bile krivnja, sram ili kazna. Drugim riječima: „Nisam ja taj koji se ponaša tako čudno ili neprikladno. To sve radi lutka“ (Bernier, 2005, 130, prev. L. K.).

Zbog svega toga komunikacija s pomoću lutke puno je lakša i terapeutu i klijentu. Klijent puno lakše izražava svoje skrivene i potisnute misli i osjećaje jer ima osjećaj da to govori lutka, a ne on. Pritom se lutka pokazuje

kao ona koja razumije i tješi, nikad ne osuđuje, puna je razumijevanja i uvijek je spremna pomoći. Sve to vrijedi jednako za djecu i za odrasle.

Uporaba lutke u terapiji postaje sve popularnija, iako još nipošto nije toliko široka koliko bi mogla i trebala biti.

Literatura

- Astles, C. (2012). Puppetry for Development. U: L. Kroflin (ur.), *The Power of the Puppet* (str. 63-78). Zagreb: The UNIMA Puppets in Education, Development and Therapy Commission / Croatian Centre of UNIMA.
- Bastašić, Z. (1988). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bernier, M. (2005). Psychopuppetry: Animated Symbols in Therapy. U: Bernier, M. i O'Hare, J. (ur.) *Puppetry in Education and Therapy* (125-133). Bloomington, Indiana: AuthorHouse.
- Corbucci, M. (2022). Playing the Game of Theater Together: The Use of Puppets in Social Inclusion Activities. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 85-100). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Lockhart, J. (2022). Why Puppets? U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 47-63). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Majaron, E. (2004). Lutke u razvoju djeteta. U: E. Majaron, L. Kroflin (ur.), *Lutka... divnog li čuda!* (str. 77-86). Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
- Markovits, A. (2022). Puppet Therapy and Traumatic Memory in Post-Dictatorship Chile. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 207-228). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Marshall, K. (2022). Puppetry and the Art of Therapeutic Connection in Dementia Care. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 171-183). Osijek / Charleville-Mézières: The

- Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Pushkareva, T. i Agaltsova, D. (2022). A Socio-Cultural Project “My Doll and Me”: Combined Educational, Psychological and Art Technology. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 229-243). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Da Silva, R. F., da Silva, A. O. i da Silva Freitas, A. P. (2022). From Ludic to Therapeutic: The Experience of Three Children with Autism Spectrum Disorder with the Art of Puppetry. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 245-259). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Smirnova, S. (2022). Metaphorical Dolls in Psychological Correction and Psychotherapy. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 185-194). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)
- Telnova, L. (2022). Puppet Therapy in Penitentiary Institutions of Russia. U: L. Kroflin (ur.), *Applied Puppetry in Education, Development, and Therapy: Theory and Practice* (str. 119-126). Osijek / Charleville-Mézières: The Academy of Arts and Culture in Osijek / The UNIMA Education, Development and Therapy Commission. URL: <http://www.uaos.unios.hr/wp-content/uploads/2022/02/Applied-Puppetry-FINAL-za-web.pdf> (pristup: 25. 2. 2022.)

PERSONS WITH DISABILITIES AND UNIMA

Abstract

UNIMA is the world puppetry organization that gathers people together who are in any way involved in working with puppets on all continents. Its working commissions have various tasks, and one of the commissions is entitled Puppets in Education, Development and Therapy, and its very title tells us what its work involves. Puppets are recognized as extremely useful aids in all three fields. This paper gives an overview of the activities of the members of the commission and other experts and practitioners who work with puppets in therapy, whether for emotional trauma or physical injuries.

Working with puppets helps in social inclusion, puppets ease access to adolescents and adults in penal institutions, function in various ways as therapeutic tools, they can stimulate and connect with adults living with different forms of dementia, they facilitate access to autistic children, helping to stimulate their creativity, focus and self-confidence, working with puppets develops or restores motor skills.

The books issued by the Commission and the seminars they run are aimed at all who are interested in the use of puppets outside the theatre: scientists, preschool and school teachers, drama teachers, psychologists, pedagogues, psychotherapists, speech therapists, social workers, students preparing for these professions and their teachers, but also theatre artists working in applied theatre.

Keywords: applied puppetry; puppet; puppet therapy; Puppets in Education, Development and Therapy Commission; UNIMA